

ИЗБОРНОМ ВЕЋУ ПРАВОСЛАВНОГ БОГОСЛОВСКОГ ФАКУЛТЕТА

Предмет: Реферат комисије за избор у звање **редовног професора за ужу научну област Патристика, са пуним радним временом.**

Одлуком Изборног и Наставно-научног већа Православног богословског факултета Универзитета у Београду број 0104-775/4 од 12. децембра 2023. године и решењем број 0205-55/2 од 19. фебруара 2024. године именовани смо у Комисију за припрему реферата о кандидатима за избор у звање **редовног професора за ужу научну област Патристика, са пуним радним временом, на неодређено време.** Конкурс је објављен на званичној интернет презентацији Православног богословског факултета и у публикацији Националне службе за запошљавање „Послови“ бр. 1077 од 31. 01. 2024. године. На конкурс се пријавио само један кандидат: др Здравко Јовановић, ванредни професор на Православном богословском факултету у Београду и уредно приложио сву конкурсном предвиђену документацију. После прегледа приложеног конкурсног материјала имамо част и задовољство да Изборном и Наставно-научном већу Православног богословског факултета у Београду поднесемо следећи

РЕФЕРАТ

Биографија кандидата

Здравко Јовановић је рођен 5. децембра 1969. године у Цириху (Швајцарска). Године 1995. уписао је Православни Богословски факултет у Београду. Дипломирао је 2002. године са радом на тему *Еклисиологија и етика Прве посланице Коринћанима светог апостола Павла* на катедри за Догматику код епископа проф. др Игнатија Мидића, са оценом 10 и тиме окончао основне студије са просечном оценом 9,43. Као студент генерације, академске 2001–2002. године, био је стипендиста Фонда Краљевског Дома Карађорђевића и стипендиста Фонда потпоручника Борка Никитовића. Године 2003, као стипендиста Светог Синода Архиепископије Атинске, уписао је двосеместрални курс новогрчког језика на Философском факултету Националног и Каподистријског Универзитета у Атени, а 2004. постдипломске студије на Теолошком факултету истог Универзитета (смер Упоредног богословља), у оквиру којих је положио све програмом предвиђене испите. Магистарску тезу под насловом *Границе Цркве и 'Теорија грана' у англиканској теологији – критички осврт из православне перспективе* (Τα όρια της εκκλησίας και η θεωρία των κλάδων στην αγγλικανική θεολογία - критική από ορθόδοξη άποψη) одбранио је 2008. године са оценом одличан (ментор проф. др Константин Скутерис), на Теолошком факултету Националног и Каподистријског Универзитета у Атени. Изабран је за асистента (2008) на Катедри за Патристику на Православном богословском факултету Универзитета у Београду. На Православном богословском факултету Универзитета у Београду, одбранио је 2014. године докторску дисертацију под насловом *Патристичко разумевање појма 'апостолско прејемство' и његова релевантност за савремену теолошку мисао* (ментор проф. др Владан Перишић) и стекао научно звање доктора богословских наука. Изабран је за доцента (2014) на Катедри за Патрологију на Православном богословском факултету Универзитета у Београду. Јовановић је био ангажован као наставник на Универзитету у источном Сарајеву на Православном богословском факултету „Свети Василије Острошки” на предмету Савремено богословље (2015/16-2016/17). Учествовао је вишекратно у размени

наставног особља посредством Erasmus (2016, 2017, 2019. и 2021. године) и СЕЕРУС (2018, 2019. и 2020. године) програма. Јовановић је аутор две монографије, више научних радова, стручних превода са енглеског и грчког језика и рецензија текстова из часописа и зборника. Учествовао је у организацији и раду међународних и домаћих конференција, бројних трибина, радио и телевизијских емисија. Своје радове објављивао је у часописима од водећег националног значаја, у међународним и домаћим тематским зборницима и у међународним часописима. Поседује одлично знање грчког и енглеског језика и функционално знање руског језика. Члан је Међународног удружења за патристичке студије - *International Association of Patristic Studies* (I.A.P.S.). Сарадник је *Балканског научног центра Руске Академије природних наука*. Јовановић обавља дужност председника Већа докторских студија на Православном богословском факултету од 2021. године. На основу одлука Светог Архијерејског Синода Српске Православне Цркве, био је изасланик на матурским испитима зрелости у богословијама у Крагујевцу (2016, 2017, 2018, 2019, 2020.) и Нишу (2021, 2022, 2023.).

Професор Јовановић је после избора у звање ванредног професора објавио једну научну монографију, осам чланака у високорангираним научним часописима и пет чланака у зборницима са међународних и домаћих научних конференција.

Научно-истраживачки рад

Најобимнији и најстудиознији рад који је др Здравко Јовановић објавио после избора за ванредног професора (2019) представља научна монографија **„Логос христологија” Св. Јустина Философа. Београд: Православни богословски факултет, 2023.** У овој монографији професор Јовановић представља детаљну студију о богословским учењима светог Јустина Философа, првог хришћанског апологета који је користио философску терминологију у контексту објашњења хришћанске вере. Аутор истражује контекст другог века као значајног периода за Хришћанство, природу и сврху апологетске литературе, као и Јустинову употребу појма „логос” у развијању христологије. Студија обухвата анализу Јустинових дела (његове две *Апологије* и *Дијалог са Трифоном*), у којима Свети Јустин брани Хришћанство и аргументује за компатибилност вере и разума. Рад кандидата Јовановића детаљно разматра различите аспекте Јустинове теологије, а нарочито његово тумачење „логоса” као преегзистентног Христа и његове улоге у стварању и одржавању света у постојању. Такође, професор Јовановић анализира Јустинову увид о постојећим аналогијама између хришћанских учења и елементима или семенима истине или логоса који су, по његовом мишљењу, већ биле присутне у философским традицијама античког света. Ова монографија не само што пружа увид у Јустиново богословско мишљење и његово време већ истиче и значај његових дела за развој ране хришћанске теологије и апологетике, показујући како је Јустинов рад утицао на касније генерације хришћанских мислилаца.

У првом делу, фокусираном на Јустинов живот и дело, разматрана је његова биографија и кључни моменти који су обликовали његов пут ка Хришћанству. У другом делу монографије професор Јовановић се бави значајем другог века за Хришћанство, посебно са аспекта богословских изазова, прогона и настојања раних хришћанских апологета да образложе и одбране своју веру. Јустинова дела, анализирана су као кључни доприноси овом периоду, наглашавајући његов покушај да повеже хришћанско учење са философским идејама тог времена.

Централни део монографије посвећен је Јустиновом разумевању и употреби појма „логоса”, који је он користио да би објаснио Христову преегзистенцију, његову улогу у стварању света, његов однос са Богом Оцем као и његову улогу у Божијим самооткривењима. Јустинова „Логос христологија” представљена је од стране кандидата Јовановића као иновативан допринос хришћанској теологији, који је омогућио дубље разумевање природе Христове и његовог месијанског послања.

Кроз анализу Јустинових дела, Јовановић такође разматра интеракцију између хришћанства и јудаизма, као и Јустинових напора да покаже испуњење старозаветних пророштава у Христу. Ова успешна студија пружа детаљан увид у Јустинове апологетске методе, његово критичко сагледавање паганске религије и философије, као и његов допринос утемељењу хришћанских учења.

Утемељење егзегезе у историјском богооткривењу које је документовано старозаветним текстовима и повратно сагледавање Христове личности из ове перспективе одвело је Светог Јустина, у складу са релевантном анализом кандидата, ка специфичној хришћанској теологији историје која је деловала пресудно и преображавајуће на неке од концепата и термина које је он развијао. Ову појаву професор Јовановић назива логофанијском егзегезом старозаветних догађаја. Логос је био посматран као стваралачка реч Божија која је била укључена у стварање света. Свети Јустин је такође наглашавао личну природу Логоса, а ово је по оцени кандидата од пресудног значаја, описујући га као посебну личност одвојену од Оца, за разлику од, примера ради, Филона Александријског који је имао апстрактније тумачење Логоса, без икаквог приписивања личних карактеристика. Ове и друге разлике у тумачењу Логосана које је Јовановић анализирао у својој студији показују на који начин је Свети Јустин успео да интегрише грчку филозофију са хришћанским учењем на начин који је био релевантан и разумљив за његово време. Монографија професора Јовановића представља значајан допринос разумевању на који начин је Св. Јустин Философ повезао старогрчку филозофију са хришћанским учењем посредством концепта Логоса, користећи га као средство за артикулацију ранохришћанске христологије, али и за комуникацију између различитих културних традиција и за успостављање темеља за разумевање Хришћанства у ширем контексту античког света.

Изнијансирану анализу кључних богословских појмова из патристичке теологије кандидат је презентовао у студији **„Космолошко или функционално тумачење појма $\epsilon\acute{\iota}\kappa\omicron\nu\kappa\alpha\iota\ \acute{\omicron}\mu\omicron\iota\omega\varsigma$ у богословљу писаца Антиохијске школе”, *Црквене студије* 20 (2023): 69-93.** У овом раду, Јовановић констатује да енигматични појмови „икона и подобје” из приповести о стварању представљају полазну тачку јудеохришћанске антропологије која је утицала на новозаветну мисао, али и на каснију патристичку мисао и савремену теолошку антропологију. У тексту кандидат истражује капацитете и узајамни однос структуралног и космолошког тумачења карактеристичног за антиохијску богословску традицију. Човекова способност словесног размишљања, способност апстрактног и симболичког мишљења, слободне воље, моралне самосвести, самопревазилажења, емотивност, освешћеност за духовне реалности, осећај за естетику, који карактеришу структурално тумачење пореде се са човековом улогом и служењем које је Бог доделио човеку, а који се тичу његовог представљања Бога унутар творевине, у смислу његовог управљања и власти над свим осталим створеним живим бићима и над „свом земљом”. Упоређивање кандидат Јовановић спроводи у контексту блискости оба начина тумачења изворном схватању старозаветних писаца као и евентуалним конотацијама индивидуализма, раздвајања човека и остатка творевине

и импликацијама тумачења у богословској, литургијској, политичкој и технолошкој пракси у координатама савремене културе.

Успешну анализу патристичког апологетског богословља кандидат показује и у својој студији под називом „**‘Traditionless Superstition’: Historical Novelty and the Early Christian Apologetics**”, *Istraživanja. Journal of Historical Researches* **34 (2023): 501-517**. У овом раду професор Јовановић полази од констатације да бити незаинтересован за било коју историјски одобрену традицију, а истовремено промовисати себе као нову, искључиву религију у смислу сотириологије, представља нешто сасвим неприхватљиво за менталитет антике. Ипак, управо је тако хришћанство у Римском царству доживљавано - као историјска новина, антитрадиционалан, етнички неукорењен, надобудан, а заправо сујеверан религиозни покрет који је, последично, у најмању руку, био посматран као узнемирујући и субверзивни друштвени феномен. С обзиром на озбиљност ових перцепција и оптужби и пагана и Јевреја, ранохришћанска апологетика се, по оцени кандидата, фокусира на неколико кључних тема које леже у позадини овог питања. Пре свега, отачка апологетика се фокусира на релативизовање наводне противречности између историјски новог и истине. Штавише, Свети Оци су радили су на реинтерпретацији појма „ново” у контексту хришћанског односа према старозаветној традицији и посебно према њеним пророштвима. Такође, ранохришћанска теологија је, по оцени Јовановића, јасно ставила до знања да „ново” заправо представља правовременост божанског откривења, као што се подразумева под појмом *καιρός* у односу на оваплоћење Логоса. Штавише, ово не би требало разумевати у смислу протолошке, већ пре у смислу есхатолошке перспективе. Овако протумачено, Хришћанство се, у складу са успешном анализом кандидата, испољава као истовремено старо и ново, као феномен који своје постојање неминовно заснива на уважавању Историје, унутар које су се одвијала узастопна божанска богојављења и формирала традиција (стара и нова) у вези са тим епифанијама.

У коауторском раду са колегиницом Јеленом Фемић Касапис „**Усиновљење (ἰουθεσία) – извори, контекст и импликације Павлове сотириолошке метафоре**”, *Црквене студије* **21 (2024): 53-65**, кандидат је анализирао суштину процеса усиновљења (*ἰουθεσία*) и констатовао да би њу требало разумевати као измештање из сплета односа који су творили стари идентитет и улазак у нови сплет односа, у нови живот, који дарује нови идентитет. Појам има снажан асоцијативни потенцијал јер упечатљиво осликава нови живот који је хришћанима дарован у заједници Цркве, као и неопходност да се вера примарно изражава у односу на иницијатора усвојитељног процеса, на Оца Христовог. Иако се може препознати сродност са другим Павловим сотириолошким метафорама, појам „усиновљење“ је, у складу са анализом спроведеном у овом раду, специфичан јер истиче бројне нове аспекте спасења. Примери који то најбоље илуструју су наглашавање есхатолошке димензије, преображења човековог телесног постојања, космолошког контекста метафоре, човековог посредништва између творевине и Бога, као и значаја човекове слободе и светотајинског контекста спасења. Дијахронијски континуитет идеје усиновљења као идентитетског појма који показује сотириолошки аспект кроз повезаност божанског и људског елемента сеже до митолошких времена.

Прву детаљнију патристичку анализу хришћанске политичке философије, професор Јовановић је презентовао у свом тексту „**Субверзивност и лојалност у Првој апологији Јустина Философа**”, *Наслеђе. Часопис за књижевност, језик,*

уметност и културу 20/55 (2023), 199-2017. У складу са његовом констатацијом упадљиво одсуство хришћана преконстантиновске епохе из јавних манифестација повезаних са политеистичким култовима и култом императора изазивало је подозрење римског грађанства и власти, које је временом прерасло у оптужбе за атеизам, политичку субверзивност и нелојалност Империји. У овом тексту кандидат разматра покушај да се, у контексту оптужби и прогона, уобличи профилисанија ранохришћанска политичка самосвест и то првенствено у апологетској литератури другог века, у *спису Прва Апологија* најзначајнијег апологете епохе – Светог Јустина Философа. У контексту оповргавања тезе о антидржавном деловању хришћана, Јустин је остварио превредновање појмова „субверзивност” и „лојалност”. Наглашавајући есхатолошко усмерење хришћанског етоса, он је аргументовао да је хришћанима могуће да истовремено, без нужних унутарњих противречности, упражњавају двојну лојалност, односно оданост хришћанској вери и приврженост политичком ентитету у коме обитавају. На овај начин Јустин је релативизовао повезивање појмова *mos maiorum* и *rex deorum* са благостањем и прогресом Римске империје и наговестио могућност да „разборито расуђивање” може омогућити римским императорима да увиде постојеће капацитете за своје потенцијално преобраћење и савезништво са Хришћанством. На овај начин, у складу са закључцима професора Јовановића, Јустинов текст представља својеврсну антиципацију великог преокрета, у форми християнизације царства, који се догодио непуна два века касније.

У тексту „Хришћански „атеизам” у *Првој Апологији* Светог Јустина Философа”, *Богословље 81/2 (2022): 5–26* кандидат анализира стратегију Светог Јустина Философа, у његовој *Првој Апологији*, у процесу побијања учестале оптужбе за непобожност, односно атеизам, која је била упућивана хришћанима од стране њихових савременика у II веку. Конкретније, нарочиту пажњу професор Јовановић посвећује Јустиновом настојању да утиче на прекид прогона хришћана изазваних негативним перцепцијама, са аргументацијом да је оптужба за атеизам у потпуности неоснована. Додатно, његови богословски ставови се вреднују у контексту његове интенције да, поред реактивне и апологетске учинковитости, они имају иповратни ефекат на освешћивање, јачање и очување хришћанског идентитета и јединства Цркве. Имајући у виду да се Јустинов дијалогски подухват одвија у брижљиво одабраним категоријама и појмовним изразима, који у потпуности кореспондирају са културолошким миљеом његових саговорника, његово апологетско богословље Јовановић вреднује и у контексту његовог протрешителског потенцијала да утиче на преумљење у ширем друштвеном контексту. Као жељени резултат оваквог Јустиновог приступа, који је непосредно происходио из његовог сопственог искуства преобраћења, *Прва Апологија* је требало, у складу са анализом професора Јовановића, да пружи сведочанство о Хришћанству као о вери заснованој на Откровењу, која нема политички субверзиван потенцијал, већ, супротно томе, представља оваплоћење мудрости, остварени спој философије и побожности, који одликује словесност, одговорност и приврженост врлинама и Предању.

Своје познавање развоја хришћанског етоса у раној отачкој књижевности кандидат је успешно демонстрирао у раду „Хришћански етос у *Првој Апологији* Светог Јустина Философа”, *Богословље 82/1 (2023): 29-48*. У складу са анализом професора Јовановића Хришћанство Јустиновог времена суочавало се са непријатељском популарном перцепцијом у римском друштву и са бројним клеветима и оптужбама које су се односиле на сферу хришћанског етоса. У овом

тексту Јовановић анализира аргументацију коју је Свети Јустин Философ користио за побијање лажних оптужби и његову демонстрацију утемељености хришћанског етоса у теологији, односно специфично разумевање божанских својстава које би требало опонашати. Свети Јустин, како то аутор успешно показује, указује и на евхаристијске корене хришћанског етоса и егзистенцијалне приоритете којима се хришћани руководе када радије бирају мучеништво и страдање него одрицање од свог хришћанског идентитета. Шире конотације Јустиновог апологетског богословља такође су узете у обзир у овом раду. Ово се превасходно односи на циљеве Светог Јустина у вези са представљањем Хришћанства као одговорног и респектабилног друштвеног чиниоца, затим на његове проптретичке циљеве који се тичу потенцијалне конверзије његових реципијента, али и на антијеретички капацитет његових аргумената.

У тексту „Словесност и релевантност хришћанског културолошког дискурса у теологији Св. Јустина Философа”, *Богословље*, 82/2 (2023) професор Јовановић разматра стратегију коју је Свети Јустин Философ примењивао у циљу разјашњења односа хришћана према огромном и богатом културном, књижевном и обичајном наслеђу грчко-римске културе. Ова тема се, у студији кандидата, разматра у контексту перцепције савременика о својеврсном дистанцирању, али не и потпуном удаљавању, од комфора и разрађености класичне грчко-римске књижевности и обичајних норми у којима су новообраћени хришћани стасавали и били одгајани, и приклањања загонетној културној матрици блискоисточног поднебља. Дистанцирање овог типа је од стране паганских савременика посматрано као ирационалност коју карактерише приклањање варварским списима и веровањима, чија софистицираност није ни на приближном нивоу који поседује култура коју хришћани свесно напуштају. Јустиново побијање оваквих приговора вреднује се у контексту његовог образлагања словесности која одликује хришћанску веру. Процес артикулације хришћанског културолошког идентитета требало би, из Јустинове перспективе, да функционише као основа за успостављање дијалога са онима који су упућивали приговорераним хришћанима и њиховом наводно контракултурном етосу. На овај начин, по оцени кандидата, Свети Јустин је трагао за учинковитом легитимизацијом става да хришћанска вера нипошто не представља културолошки несофистицирано, спекулативно и импотентно сујeverје, већ да она подразумева једну „философију“, односно један комплексан, свеобухватан и инкултурисан поглед на свет, живот и судбинска питања човека о сопственом пореклу и назначењу.

Гносеолошке теме у ранохришћанској отачкој теологији кандидат луцидно анализира у раду „Истинито знање (*γνώσις ἀληθής*) у спису *Против јереси* (4.33.8) Светог Иринеја Лионског”, *Теолошки погледи* 55/2 (2022): 211–234. У чланку Јовановић разматра значење израза „истинито знање“ у спису *Против јереси* Светог Иринеја Лионског и његови функционалност у контексту гностичког елитизма и њиховог позивања на такозвано „тајно знање“ које је наводно ексклузивно доступно само „духовним људима“, односно гностичима. Овакве претензије аутор разматра у контексту деструктивности гностичке гносеологије за јерархијско устројство Цркве и за ниподаштавање светотајинског живота, а нарочито Евхаристије којом председавају епископи и презвитери. Особита пажња у анализи професора Јовановића посвећена је Иринејевом смештању „истинитог знања“ у контекст аутентичног апостолског учења и појма *ἡ ὑπόθεσις* који се односи на суштинске елементе вере који конституишу такозвану „древну установу Цркве“, која се кроз

време sukcesивно преноси посредством обитавања Духа Светога у заједници. Појам „знања“, како то релевантно показује Јовановић, има изразито еклисиолошки карактер и функционише као гносеолошки чинилац уз помоћ кога „прави духовни ученик“ расуђује и суди о истинитој и лажној вери, односно истинитој и лажној сотириологији.

Теолошка антропологија у раној отачкој литератури представља тему упечатљиве и дубоке анализе професора Јовановића у тексту **“The Notion of Infancy of Adam and Eve in Theophilus and Irenaeus and Its Relevance for Contemporary Theological Anthropology”, *Inherited sin? Erbsünde? Forscher aus dem Osten und Westen Europas an den Quellen des gemeinsamen Glaubens. Studententagung Wien, 15-18. September 2021.* Theresia Hainthaler, Franz Mali, Gregor Emmenegger, Alexey Morozov, hg. Innsbruck: Tyrolia, 2024, 1-17 (ISBN-10: 3702241671).** Истрајна марљивост са којом се Теофилови и Иринејеви постојећи текстови проучавају у савременој науци узрокована је, у складу са анализом Јовановића, између осталог, њиховим учењем о створеном поретку као стварности намењеној временском напредовању и расту. Штавише, њихово необично учење о Адаму и Еви као о $\nu\eta\lambda\iota\omicron\iota$, а у вези са стањем у коме су постојали пре пада и следственом динамиком људске природе потенцијално отвара значајне могућности за разумевање бројних фундаменталних тема у теолошкој антропологији. Једна од најважнијих тема које препознају савремени теолози свакако, по оцени кандидата, представља адекватно разумевање односа између придева „добар“ и „савршен“ у контексту учења о стварању човека. У вези са овим питањем, важно је уравнотежено разумевање односа између протологије и есхатологије, које директно произилази из Иринејеве сотириологије и посебно из његовог учења о возглављењу или рекапитулацији. Ништа мање важан је и значај људске материјалне, телесне егзистенције и њена повезаност са временском димензијом створеног света, као и са током и врхунцем људске историје. У овом раду Јовановић релевантно дискутује и о перспективама, које се потенцијално јављају у контексту учења о незрелости Адама и Еве, за преиспитивање значајних теолошких тема као што су однос антропологије и христологије, црквени контекст спасења, мистириологија и етика.

Појам раскола у отачкој теологији је тема која је ефектно анализирана у раду **“Подвајања ($\alpha\rho\epsilon\sigma\epsilon\iota\varsigma$) међу хришћанима – Златоустово тумачење 1Кор 11:19”, *Византијско-словенска чтенија VI, Међународна конференција, Драгиша Бојовић и Кристина Митић, ур. Ниш: Центар за византијско-словенске студије Универзитета у Нишу, Међународни центар за православне студије, Центар за црквене студије, 2023, 187-204 (ISBN 978-86-80136-31-8).* Професор Јовановић је, наиме, у овој студији анализирао тумачење које је Св. Јован Златоусти посветио Павловом стиху о подвајањима у коринтској заједници у 1Кор11:19. Овај стих је део већег пасуса у коме апостол Павле говори о питањима везаним за евхаристијско богослужење, са посебним освртом на увођење опасне праксе подвајања. Тумачење Јована Златоустог је усредсређено на побијање претпоставки да би се подвајања у контексту хришћанске еклисиологије могла тумачити као детерминисана нужност са евентуално чак и позитивним конотацијама. Златоусти је, како показује Јовановић, експлицитан у свом ставу да је феномен подвајања повезан са човековом слободном вољом, односно његовим лакомисленим поступањима. Он је изричит у ставу да су, сагласно аутентичној есхатолошкој перспективи, која би требало да представља парадигму за установљење хришћанских евхаристијских сабрања, недопустива подвајања заснована на уношењу световних социолошких стратификација и**

статусних категорија у богослужбеним простору. Уколико се допуштају овакве аномалије, хришћанско јединство је суштински угрожено, јер Црква која допушта да се у њеним евхаристијским сабрањима појављују поделе које су стране свеобухватности Христове жртве и његове спаситељне смрти, трагично промашује своје есхатолошко назначење.

У тексту „Добровољни егзил и васпостављање еклисијалног поретка у Првој посланици Коринћанима Климента Римског (54.1-4)”, Међународна конференција, *Сеобе од антике до данас 2 - Прометеј 021: од Агона до прогона* (Клаудија Тешеира, Снежана Вукадиновић, Светозар Бошков, Александра Смирнов Бркић, ур.), Нови Сад: Филозофски факултет, 2024, 501-521 (ISBN: 978-86-6065-838-0). Професор Јовановић анализира мотив добровољног егзила као могућег пута за разрешење коринтског конфликта који је описан у првом постновозаветном, патристичком спису, Првој посланици Коринћанима Климента Римског, у ширем контексту такозваног „дискурса измештања“ из друштвено-политичког појмовника античког света. Позив виновницима нереда да не узнемиравају додатно коринтску заједницу својом себичношћу и да својевољно напусте Коринт и оду у егзил, очигледно одражава, у грчко-римском свету постојећу праксу решавања конфликта унутар друштвених заједница. Измештање, без обзира да ли је реч о добровољном или присилном егзилу, односно остракизму, практиковано је у античким друштвима као једно од оптималних и достојанствених начина разрешења конфликтних ситуација. У раду кандидат Јовановић дискутује интенцију аутора да, поред превасходног доприноса разрешењу сукоба у Коринту, укаже на конвергентност између јудео-хришћанског и грчко-римског интелектуалног и културолошког предања, на неколико различитих нивоа. Жанровски посматрано, Посланица представља спој делиберативне или саветодавне реторике и епистоларне књижевности, и њен превасходни циљ је јасно разликовање између онога што је корисно и онога што је штетно, унутар неке конкретне друштвене или еклисијалне (у овом случају коринтске) заједнице. Климентов позив, у контексту делиберативног дискурса, на добровољно повлачење и егзил могао је бити упућен једино људима са јасно израженом грађанском свешћу и друштвеном културом која је била карактеристична за најплеменитије слојеве оновременог римског друштва. Апеловање на пожртвовање, част и конвенције достојанства, упркос деструктивном понашању подстрекача нереда, открива такође да је Климент оновремени кодекс о „части и срамоти“ разумевао као заједничку вредносну и културолошку платформу, коју деле хришћани и следбеници политеистичких религија, на основу које је позивање на одговорно понашање било могуће упутити на ефектан начин. Аутор, по оцени професора Јовановића, последично, није видео никакву нужну противречност између хришћанског појма љубави који би требало да функционише као основни кохезивни фактор еклисијалне заједнице и империјалног политичког глорификовања поретка и слоге утемељених на грчко-римској философији, реторици и политичкој мисли.

Занимљиву анализу еклисијалног институционализма, о коме је писао Достојевски, Јовановић је презентовао у раду „Велики инквизитор и деструктивност еклисијалног институционализма”, *Савремена читања Великог инквизитора*, Београд: Вулкан, 2020, 131-150 (ISBN: 978-86-10-03525-4). У контексту рефлексивног чувеног монолога Великог инквизитора из романа Браћа Карамазови Фјодора Достојевског о антрополошким и еклисијолошким темама Јовановић констатује да је

могуће закључити да еклисијални институционализам подразумева експлицитно негирање саборне димензије Цркве и представља фундаментални проблем за њену егзистенцију, или, директну негацију њеног аутентичног начина постојања. Ово напросто произлази из чињенице да се у контексту инквизиторског погледа на свет и његове институционалистичке еклисиологије намеће лажна дилема - коме заправо треба указати предност - искључиво носиоцима јерархије, која се саморазумева на институционалистички начин, или целокупном народу Божијем. Ова лажна дилема се, по оцени кандидата, показује као изузетно деструктивна у свакодневном функционисању Цркве, а додатне компликације могу настати у ситуацијама када се јерархија са институционалистичким саморазумевањем повеже са корумпираним и репресивним политичким режимима. Као једна од тешких последица може се појавити и самоизолација Цркве и њена потпуна културолошка ирелевантност, обитавање на маргинама друштва, без икакве моћи да се огромно хришћанско наслеђе представи на аутентичан начин и постане релевантан културолошки чинилац. Имајући у виду поменуте карактеристике институционалистичког менталитета описане у легенди о Великом инквизитору, чини се да би се могло рећи да он заправо подразумева крајње посветовњачење или секуларизацију. Ово се одиграва на такав начин што представници еклисијалне јерархије са институционалистичким саморазумевањем преузимају моделе функционисања из световних организација и институција, са последицом да заједница изграђена на љубавним односима у таквој једној констелацији све мање долази до изражаја, односно да постоји чак и у мањој мери него у световним организацијама. Оно што је вероватно најтрагичније јесте да се у секуларним институцијама проблеми као што су деспотизам, ауторитарност, мобинг, често могу решавати неупоредиво брже него у институционалистичким еклисијалним заједницама. Све ово има такође и огромне последице за слободу теолошког мишљења, јер се улога теологије, у контексту еклисијалног институционализма, види само као нека врста козметичког архивирања, која је, у циљу одржавања аранжмана статуса кво у сфери функционисања служби, задужена само да проналази пригодне цитате у Библији, патристичким текстовима и томе слично, док је свако слободно истраживање уколико не експлицитно забрањено, а оно свакако сведено на најмању могућу меру. У сваком случају, закључак који умесно сугерише професор Јовановић, је да лек за једно овакво стање јесте континуирано подсећање да заједница Цркве, са апсолутно свим њеним члановима, представља реалност која је у потпуности непомирљива са етосом и праксом еклисијалног институционализма. У овом смислу, подсећање на међузависност у животу народа Божијег представља увек адекватан и, практично, једини лек против сваког ригидног, институционалистичког еклисијалног становишта, чије застрашујуће последице на изузетно ефектан и трајно актуелан начин презентује Велики инквизитор у свом суморном монологу пред Христом.

Предмет Јовановићевог разматрања у тексту „**Артикулација библијско-патристичке мисли у савременом културолошком контексту**”, *Богословље код Срба: изазови и перспективе*, Београд: ПБФ, Матица српска, 2022, 307-346 (ISBN: 978-86-17405-256-3), је покушај перципирања и анализе савременог културолошког (постмодерног, постсекуларног итд.) контекста, у коме се православно богословље сусреће са сасвим специфичним изазовима, али и новим могућностима за артикулацију Речи Божије посредством богатог библијско-патристичког наслеђа саопштеног свету у форми која би била разумљива саговорницима у континуираном, узајамно обогаћујућем, дијалошком процесу. Дијалошки императив са сопственим културолошким окружењем је реалност, са којом се одувек суочавало богословље Цркве. Он се данас, по оцени прогесора Јовановића, одвија у контексту који је вероватно комплекснији у односу на

претходне епохе, односно у свету у коме се јеванђеоска киригма програмски и фундаментално релативизује и маргинализује са циљем ограничавања и минимизирања њеног утицаја на друштво у целини. У овом смислу, у тексту се указује на нове и потенцијално креативне могућности, које, упркос свему, стоје на располагању у покушају да се библијско-патристичка теологија саопшти савременицима на начин који ће бити веран апостолском наслеђу и Предању, али који ће истовремено одражавати уважавање сазнања и погледа на свет који произлазе из дијалога са друштвеним и природним наукама нашег времена. У тексту кандидат указује на специфичности савременог културолошког контекста и на могућности библијске и патристичке теологије да на релевантан начин одговори на актуелне аспирације, фрустрације и идентитетско саморазумевање човека нашег времена.

Учешће на научним пројектима и научним скуповима

Др Здравко Јовановић је у време избора за ванредног професора до данас учесник и сарадник на међународном пројекту *Патристички колоквијуми православних и римокатоличких европских патролога* (2001-) под покровитељством PRO ORIENTE фондације и архиепископа бечког кардинала Шенборна и академским руководством Изабеле де Андиа, Петера Хофрихтера и Терезије Хаинталер. Пројекат траје у континуитету од 2001. Године, а кандидат је активно ангажован на пројекту од 2017. године. Више о пројекту и пратећим публикацијама:

<https://www.pro-oriente.at/en/projects/vienna-patristic-colloquies>

<https://www.pro-oriente.at/publikationen/tyrolia-reihe>

Професор Јовановић је и сарадник на домаћем пројекту *Богословље и духовни живот Српске Православне Цркве: историја и идентитет*, који је део научноистраживачког плана рада Одељења за друштвене науке Матице српске за четворогодишњи период (2021-2024). Руководилац пројекта је проф. др Владимир Вукашиновић.

Од избора за ванредног професора до данас, кандидат је учествовао на три међународна научна скупа и на два скупа националног значаја са сопственим саопштењима. 1. "The Notion of Infancy of Adam and Eve in Theophilus and Irenaeus and Its Relevance for Contemporary Theological Anthropology", *Inherited sin? Erbsünde? Forscher aus dem Osten und Westen Europas an den Quellen des gemeinsamen Glaubens. Studententagung Wien, 15-18. September 2021.* Theresia Hainthaler, Franz Mali, Gregor Emmenegger, Alexey Morozov, hg. Innsbruck: Tyrolia, 2024, 1-17 (ISBN-10: 3702241671). 2. "Подвајања (αἰρέσεις) међу хришћанима – Златоустово тумачење 1Кор 11:19", *Византијско-словенска читенија VI*, Међународна конференција, Драгиша Бојовић и Кристина Митић, ур. Ниш: Центар за византијско-словенске студије Универзитета у Нишу, Међународни центар за православне студије, Центар за црквене студије, 2023, 187-204. 3 (ISBN 978-86-80136-31-8). „Добровољни егзил и васпостављање еклисијалног поретка у Првој посланици Коринћанима Климента Римског (54.1-4)”, Међународна конференција, *Сеобе од антике до данас 2 - Прометеј 021: од Агона до прогона* (Клаудија Тешеира, Снежана Вукадиновић, Светозар Бошков, Александра Смирнов Бркић, ур.), Нови Сад: Филозофски факултет, 2024, 501-521 (ISBN: 978-86-6065-838-0); 4. „Велики инквизитор и деструктивност еклисијалног институционализма”, *Савремена читања Великог инквизитора*, Београд: Вулкан, 2020, 131-150 (ISBN: 978-86-10-03525-4). 5.

„Артикулација библијско-патристичке мисли у савременом културолошком контексту”, *Богословље код Срба: изазови и перспективе*, Београд: ПБФ, Матица српска, 2022, 307-346 (ISBN: 978-86-17405-256-3).

Професор Јовановић је одржао предавање по позиву на међународној патристичкој конференцији у Лвову, *Imago Dei* (12-14.09.2019.), Украјински католички универзитет, на тему: „*Imago Dei and Human Enhancement in Contemporary Transhumanism – Assessing a Patristic Perspective*”.
<https://theological.ucu.edu.ua/anonsy/mizhnarodna-patrystychna-konferentsiya-imago-dei-12-14-veresnya-2019-fbf-uku/>
<https://theological.ucu.edu.ua/photogalleries/mizhnarodna-patrystychna-konferentsiya-imago-dei-12-14-veresnya-2019-fbf-uku-fotozvit/>

Професор Јовановић је, у периоду од протеклог избора у научно звање ванредног професора, два био учесник у међународним пројектима размене наставног и научног особља посредством пројекта СЕЕПУС - програму за размену наставног особља (Episcopal Theological College of Pécs, од 02.03.2020 до 06.03.2020.), и посредством пројекта ERASMUS+ програму за размену наставног особља (Faculty of Theology, Georg-August-Universität Göttingen, од 06.12.2021. до 10.12.2021.).

Кандидат је члан у Међународном удружењу патристичких студија *Association Internationale d'Études Patristiques (A.I.E.P.) - International Association of Patristic Studies (I.A.P.S.)* (од 2017. год.) и сарадник *Одељења друштвених наука Балканског научног центра Руске академије природних наука* (од 2021. год.).

Педагошки рад

Од почетка рада на Православном богословском факултету Универзитета у Београду (2008.) професор др Здравко Јовановић је ангажован у настави, а у складу с оствареним резултатима у научном и педагошком раду напредовао је од звања асистента до звања ванредног професора. У раду са студентима обављао је различите задатке и послове, од асистентских послова у оквиру наставног плана, самосталног обликовања предметног програма, преко различитих видова консултативног рада и наставе са студентима на свим нивоима студија, као и у процесу израда завршних и мастер радова и дисертација и то у својству ментора и члана бројних комисија.

Кандидат тренутно држи предавањима студентима треће године богословско-католичког програма, односно студентима друге године богословско-пастирског програма на предмету *Патрологија 1*. На мастер студијама кандидат има предмете на теолошком мастер програму, на библијско-патристичком модулу и то: *Савремена теолошка мисао, Патристичка теологија и философија у раном хришћанству, Патристичка онтологија и Латинска патристика*. На докторским студијама кандидат држи предавања из предмета *Дела апостолских ученика - развој теологије у списима најранијих Отаца*.

Кандидат Јовановић изводи наставу предавањем уз подстицање активног учествовања студената посредством иницирања дијалога и рефлексивности о темама које изискују нарочиту пажњу. Одржавање наставе подразумева континуирану припрему

кандидата за сваку наставну јединицу уз обавезно проширивање тематских оквира у контексту нових увида задобијених на основу праћења савремених истраживачких пројеката и публикација. Лекције започињу уводом који обухвата са једне стране рекапитулацију претходно изведених јединица, или подсећањем на најмаркантније информације и теме које су обрађиване на претходним часовима, а са друге стране назначивањем најзначајнијих сегмената и аспеката нове јединице. На овај начин студенти задобијају јаснију представу о континуитетима и дисконтинуитетима у сфери наставне грађе и тематике и стичу слику о интегралности и међуповезаности наставних јединица.

Студенти се од стране професора Јовановића охрабрују да активно примењују дијалогски принцип, укључивањем у дискусију која сачињава неизоставни закључни део сваког предавања. Посебну пажњу кандидат посвећује указивањем на тренутни истраживачки статус конкретних тема које се проучавају и о којима је реч, као и импликацијама и релевантношћу коју обрађиване теме имају или могу имати за савремени културолошки и теолошки контекст.

Кандидат такође подстиче проширивање хоризоната које у вези са обрађиваним темама студенти могу задобити истраживањем сродних хуманистичких дисциплина, али и савремених културолошких феномена попут литературе, кинематографије, музике и различитих видова савремених информационих технологија и дигиталне хуманистике.

Његово залагање и посвећеност раду са студентима огледају се у квалитетној комуникацији коју остварује са њима, подстицањем на самостално и критичко мишљење, као и на одговарајућу примену стечених знања изван наставе. У прилог томе говоре и оцене евалуације наставе др Јовановића, са просечном оценом 4,43 (2018/2019 - 4,85; 2019/2020 - 4,72; 2020/2021 - 4,81; 2021/2022 - 4,01; 2022-2023 - 3,74). Рад професора Јовановића на развоју научног подмлатка, у периоду од 2008-2023, потврђује менторство **1** одбрањене докторске дисертације, учешће у **2** комисије за одбрану докторске дисертације, менторство за одбрану **3** завршних радова на основним академским студијама, чланство у комисијама за одбрану **19** завршних радова на основним академским студијама, ментор мастер радова на мастер академским студијама за **11** мастер радова, чланство у комисијама за одбрану **20** мастер радова на мастер академским студијама.

Стручно-професионални допринос

Стручно-професионални допринос проф. др Јовановића исказан је вишеструко и после његовог избора у звање ванредног професора, како на факултету, тако и ангажовањем у академској и широј друштвеној заједници. На Православном богословском факултету је обављао или обавља важне дужности. Професор Здравко Јовановић је председник Већа докторских студија од 2021. године. Кандидат је шеф Групе за Патрологију на Православном богословском факултету Универзитета у Београду од 2021. године.

Кандидат је био учесник бројних промоција и предавања у Србији и иностранству у циљу промовисања науке и Православног богословског факултета

Универзитета у Београду.

Кандидат је учествовао у пројектима Владе републике Србије уз чију подршку је израдио eLearning материјал у форми предавања (*Дела апостолских ученика* у оквиру пројекта дотације Патријаршијског управног одбора Српске Православне Цркве и Управе за сарадњу с црквама и верским заједницама. 2022 и 2023 г.). <https://www.youtube.com/watch?v=Ck4E7sV4vmQ>

Кандидат је као наставник ПБФ вишекратно учествовао у програмима размене наставника у Европској унији у оквиру међународних пројеката СЕЕPUS (2018 Pécs, 2019 Pécs, 2019 Ljubljana, 2020 Pécs) и ERASMUS+ (2016 Erlangen-Nürnberg, 2017 Erlangen-Nürnberg, 2019 Erlangen-Nürnberg, 2020 Göttingen).

Професор Јовановић је био члан комисије за два докторска рада (докторанда Небојше Тумаре, наслов дисертације: „Антрополошке претпоставке аскетског тумачења Светог Писма у ранорабинском јудаизму и раносиријском хришћанству“, датум одбране: 25.09.2015. године, и докторанда Андреја Јефтића, наслов дисертације: „Рецепција Светих Отаца у дјелу Томаса Ф. Торенса – Патристичка теологија и савремена наука“, датум одбране: 09.02.2016. године) и ментор једног докторског рада (докторанда Бошка Ерића, наслов дисертације: „Схватање спасења код сиријакофоних аутора IV века према делима Јакова Афраата, Светог Јефрема Сиријског и Књизи степена“, датум одбране: 30.09.2020. године). Кандидат је био ментор на основним студијама за 3 кандидата, као и члан 19 комисија на овим студијама. Члан комисије за мастер радове 20 радова и ментор за 11 радова.

Професор Јовановић је члан у Међународном удружењу патристичких студија *Association Internationale d'Études Patristiques* (A.I.E.P.) - *International Association of Patristic Studies* (I.A.P.S.) (од 2017. год.) и сарадник *Одељења друштвених наука Балканског научног центра Руске академије природних наука* (од 2021. год.).

Од 2016. године, одлуком Светог Архијерејског Синода, именован је као изасланик у богословијама у Крагујевцу (2016, 2017, 2018, 2019, 2020.) и Нишу (2021, 2022, 2023.). Одлуком Светог Архијерејског Синода, од 2020. године врши функцију члана заменика Испитне Комисије за полагање професорског испита у богословијама Српске Православне Цркве.

Кандидат је био рецензент за више књига (рецензент књиге Дарка Крстића и Александра Стојановића *Лаоник Халкокондил: Докази историје*, Нови Сад: Прометеј, 2023. ISBN 978-86-515-2133-4; рецензент књиге Александра Стојановића, *Евагрије Понтијски и православна скетска традиција отаца из Газе Варсануфија Великог, Јована Пророка и Авве Доротеја*, Крагујевац: Каленић, 2022. ISBN 978-86-84183-99-8; рецензент књиге *О тајни Оваполођења Господњег*, Св. Амвросије Милански (прев. Ирина Војводић), ИТИ/Севастијан прес, Београд 2017. ISBN 978-86-7405-180-1; рецензент књиге Лазара Кубата, *Патрологија*, Каленић, Крагујевац 2016), и часописа (стручни рецензент за научни часопис *Богословље, Годишњак, Теолошки погледи, Family Forum, Црквене студије, Богословска смотра*).

Закључно мишљење и предлог комисије

Професор др Јовановић се истиче као изузетан кандидат који не само да у потпуности задовољава већ и превазилази законске услове за функцију редовног професора. Његов допринос теолошкој мисли је обиман и утицајан, о чему сведочи његов плодан рад у научним публикацијама, његово активно ангажовање на научним скуповима како у земљи тако и на међународном нивоу, као и његова сарадња са цењеним научним и стручним субјектима широм света. Штавише, његова посвећеност педагогији – која се показује кроз његову посвећеност неговању академских и истраживачких вештина младих – учвршћује његову позицију међу водећим личности у настави богословља, посебно у иновативном проучавању патристичке теологије.

С обзиром на свеобухватну проверу његових квалификација и достигнућа, Комисија свесрдно подржава кандидатуру др Здравка Јовановића и предлаже Изборном већу Православног богословског факултета Универзитета у Београду да прихвати наш реферат и упуту предлог Стручном већу за друштвено-хуманистичке науке Универзитета у Београду, за избор ванредног професора, др Здравка Јовановића, у звање редовног професора за ужу научну област Патристика, са пуним радним временом на поменутом факултету.

Београд,
26. марта 2024.

Проф. др Предраг Драгутиновић, редовни професор
Православног богословског факултета
Универзитета у Београду

проф. др Владислав Пузовић, редовни професор
Православног богословског факултета Универзитета
у Београду

проф. др Владислав Топаловић, редовни професор
Православног богословског факултета „Свети Василије
Острошки” Универзитета у Источном Сарајеву
